

STAN I KIERUNKI ZMIAN NA RYNKU MLEKA UKRAINY

*Nataliya Sulyma**, *Andrzej Parzonko***

*Department of Foreign Economic Activity Management Sumy National Agrarian University
Kierownik: prof. dr hab. Lyubov Mukhaiklova

**Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Szkoły Głównej Gospodarstwa
Wiejskiego w Warszawie
Kierownik: prof. dr hab. Henryk Runowski

Słowa kluczowe: produkcja i przetwórstwo mleka, tendencje zmian na rynku mleka Ukrainy
Key words: milk production, milk procession, the tendencies of change on the Ukrainian milk market

S y n o p s i s. Celem artykułu jest przedstawienie zmian na rynku mleka Ukrainy w latach 2000-2008 oraz prezentacja tendencji jego rozwoju. Produkcja mleka ustabilizowała się po wyraźnym spadku w latach dziewięćdziesiątych. Odbywa się ona głównie w gospodarstwach chłopskich, dysponujących 1-2 krowami. Gospodarstwa farmerskie wycofują się z tej produkcji. Następuje proces koncentracji w przemyśle mleczarskim, głównie przez przejmowanie rodzinnych przedsiębiorstw przez kapitał zagraniczny (głównie rosyjski). Zwiększa się eksport produktów mlecznych z Ukrainy, głównie sera. Szacuje się, że w 2009 roku Ukraina znajdzie się w grupie państw o największym eksporcie produktów mlecznych na świecie (w pierwszej piątce).

WSTĘP

Produkcja i przetwórstwo mleka jest jednym z ważniejszych działów ukraińskiej gospodarki żywnościowej. W latach 2006-2008 stanowiła ona 35-40% wartości globalnej produkcji zwierzęcej i blisko 15% globalnej produkcji rolniczej. Na rozwój ukraińskiego sektora mlecznego w latach 2007-2008 oddziaływały zachodzące procesy globalizacyjne, z których szczególne znaczenie miało zwiększenie popytu globalnego na przetwory mleczne pod koniec 2007 roku oraz pojawienie się, w końcu 2008 roku kryzysu światowego. Bardzo ważnym wydarzeniem dla Ukrainy, z punktu widzenia poprawy relacji w handlu zagranicznym, było dołączenie Ukrainy do WTO na początku 2008 roku.

W latach 2000-2008 na Ukrainie przebiegały pewne procesy stabilizacji i obserwowane były pozytywne tendencje w globalnej produkcji rolniczej. Według nieostatecznych danych Urzędu Statystycznego Ukrainy (Derżkomstat) w latach 2007-2008 globalna produkcja rolnicza zwiększyła się o 17,5%, w tym w gospodarstwach farmerskich¹ – o 35,2%,

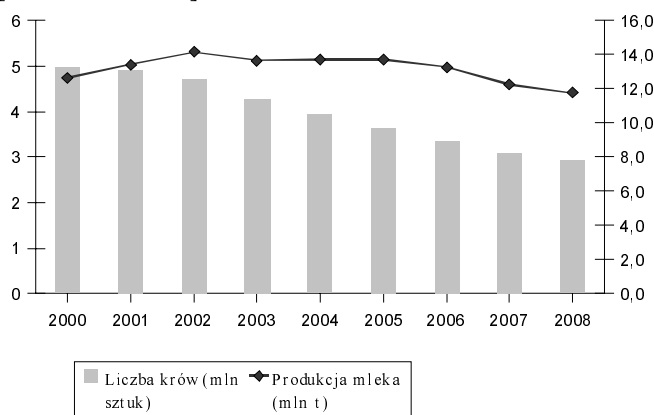
¹ Gospodarstwa farmerskie zajmują się produkcją towarową. Większość wytwarzanych produktów kierowana jest do przemysłu spożywczego. Wśród gospodarstw mlecznych, w tej grupie, znajdują się zarówno jednostki utrzymujące 5 krow, jak również gospodarstwa utrzymujące powyżej 1000 krow mlecznych.

gospodarstwach chłopskich² – o 5,8%. Jednak tempo wzrostu produkcji roślinnej w latach 2007-2008 było większe (o 30,5%) niż tempo zwiększania produkcji zwierzęcej (o 1,0%). Co było ściśle związane z tym, że gospodarstwa farmerskie wycofują się z produkcji zwierzęcej, w tym z produkcji mleka, na rzecz mniej kapitałochłonnej i pracochłonnej produkcji roślinnej. W latach 2000-2006 globalna produkcja rolnicza wzrosła z 77 889,4 mln hrn w 2000 roku do 94 894,6 mln hrn w 2006 roku, głównie w wyniku zwiększenia wartości produkcji roślinnej. Udział produkcji zwierzęcej, w latach 2000-2006, w globalnej produkcji rolniczej zmalał o 2% [www.ukrstat.gov.ua].

Celem opracowania jest przedstawienie zmian na rynku mleka Ukrainy w latach 2000-2008 oraz perspektyw rozwoju ukraińskiego rynku mleka. Szczególnie ważnym zagadnieniem są możliwości produkcji mleka na Ukrainie w sytuacji głębszej liberalizacji handlu zagranicznego i znoszenia sztucznego wspierania produkcji mleka w wielu krajach na świecie (w tym UE).

PRODUKCJA GLOBALNA MLEKA I JEJ REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE NA UKRAINIE W LATACH 2000-2008

Najwyższy poziom produkcji i spożycia mleka na Ukrainie osiągnięto w 1990 roku, kiedy w przeliczeniu na jednego mieszkańca wytworzono 472 kg, a spożywano 373 kg mleka i jego przetworów w ekwiwalencie mleka. Po tym roku zaczął się spadek produkcji i spożycia mleka oraz jego przetworów, ściśle związany z obniżaniem dochodów ludności oraz ze zmniejszeniem dotacji do cen detalicznych artykułów mlecznych. Największe zmniejszenie produkcji i spożycia mleka i artykułów mlecznych było w 1992 roku, kiedy w porównaniu z rokiem 1991 produkcja spadła o 14,9%, a spożycie o 17,3%. W następnych latach tempo obniżania produkcji i spożycia mleka oraz artykułów mlecznych było mniejsze [Shevelova 2004]. Od roku 2000 produkcja i konsumpcja mleka zaczęły stopniowo rosnąć i w 2002 roku osiągnęły szczyt. W kolejnych latach nastąpiło nieznaczne zmniejszenie produkcji mleka (rys. 1). Dane Urzędu Statystycznego Ukrainy (Derżkomstatu) informują o wyprodukowaniu w 2008 roku 11,8 mln ton mleka, co było o 7,1% niższe w porównaniu do produkcji w 2000 roku (rys. 1) [Derżkomstat 2008]

Rysunek 1. Produkcja mleka i pogłowie krów na Ukrainie
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Derżkomstatu Ukrainy

² Gospodarstwa chłopskie charakteryzują się niewielką produkcją rolniczą, która kierowana jest głównie na samozaopatrzenie i do sprzedaży bezpośredniej.

Ważnym wskaźnikiem, przedstawiającym stan rozwoju sektora mlecznego, jest relacja produkcji i konsumpcji mleka w stosunku do liczby mieszkańców. Światowa norma rocznego spożycia na osobę mleka i produktów mlecznych, zalecana przez żywieniowców (w przeliczeniu na surowe mleko) wynosi 380 kg [Antonenko 2008]. Na Ukrainie, aby pokryć normatywne zapotrzebowanie potrzeba 18,24 mln ton mleka.

Produkcja mleka na jednego mieszkańca na Ukrainie w latach 2000-2008 zmniejszyła się o 1,1%. W obwodach, gdzie mieszka największa liczba ludności, wskaźnik ten jest wyraźnie mniejszy niż średnio na Ukrainie. Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że tendencje w spożyciu mleka w przeliczeniu na jednego mieszkańca (w analizowanych 9 latach) są podobne do sytuacji z produkcją mleka. W 2008 roku spożycie zwiększyło się w stosunku do 2000 roku o 6,9 kg, co stanowi 3,5%. Istotna różnica między produkcją a konsumpcją (48,6 kg na mieszkańca) świadczy o niskiej zdolności nabywczej ludności.

Tabela 1. Zmiany w produkcji i konsumpcji mleka w przeliczeniu na mieszkańca w latach 2000-2008

Wskaźniki	Wielkości w roku								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Produkcja mleka na jednego mieszkańca [kg/rok]	257,4	276,3	293,4	285,7	288,9	291,1	284,0	263,6	254,6
Wskaźniki zmian produkcji [%]	-	107,3	106,2	97,4	101,1	100,8	97,6	92,8	96,6
Spożycie mleka na jednego mieszkańca [kg/rok]	199,1	205,2	225,3	226,4	226,0	225,6	234,7	224,6	206,0
Wskaźniki zmian konsumpcji [%]	-	103,1	109,8	100,5	99,8	99,8	104,0	95,7	91,7
Stopień zaopatrzenia	1,29	1,35	1,30	1,26	1,28	1,29	1,21	1,17	1,24

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Derżkomstatu Ukrainy.

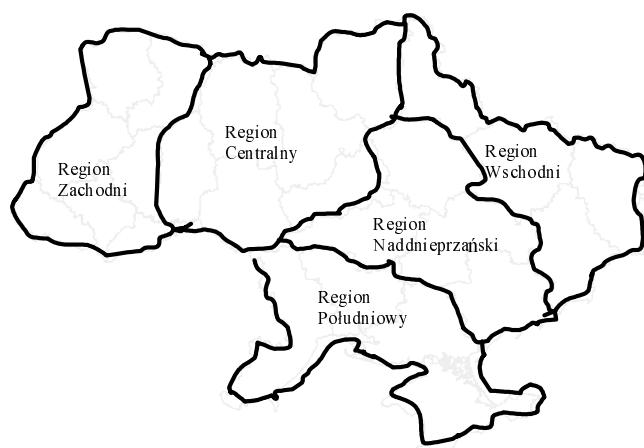
Rynki spożywcze, w tym rynek mleka i produktów mlecznych, charakteryzują się wysokim poziomem regionalizacji. Tworzenie i rozwój regionalnego rynku mleka i produktów mlecznych odbywa się z uwzględnieniem uwarunkowań naturalnych, klimatycznych oraz ekonomicznych regionu. Ukraina zajmuje 603,7 tys. km². Jest większa obszarowo niż Polska, w związku z czym, rozwój sektora mlecznego jest bardziej związany z warunkami przyrodniczymi. Pod względem warunków przyrodniczych Ukraina dzieli się na następujące strefy: Polesie, Lasostep, Step i Karpaty. Ukraina jeszcze nie wykorzystała wszystkich potencjalnych możliwości regionalizacji mleczarstwa, opracowanych przez ukraińskich naukowców [Shevelova 2004]. Produkcja mleka rozwija się w regionach, gdzie jest duża liczba zamożniejszych konsumentów, dobrze rozwinięty potencjał przetwórstwa oraz najbardziej sprzyjające warunki do produkcji taniego mleka wysokiej jakości (najwięcej łąk, pastwisk, produkcja tanich pasz treściwych, dobra jakość pasz, wody i innych).

Można w pełni zgodzić się z ukraińskimi specjalistami branży mleczarskiej, którzy różnicują rynek mleka, surowca oraz przetwórstwa według kryterium geograficznego na następujące regiony [Shevelova 2004]: Zachodni, Centralny, Naddnieprzański, Wschodni i Południowy.

Region Zachodni obejmuje województwa: lwowskie, zakarpackie, iwano-frankowskie, czernowickie, tarnopolskie, riweńskie, wołyńskie. W tych województwach jest największa obsada krów w porównaniu do innych regionów Ukrainy, która wynosiła w 2006 roku 25-30 krów na 100 ha użytków rolnych. Udział Regionu Zachodniego w produkcji mleka wynosił 27,4% w 2002 roku i 28,1% w 2006 roku. Jakość produkowanego mleka jest niższa niż w innych

regionach, ponieważ dominują tu gospodarstwa chłopskie. Gospodarstwa farmerskie są dobrze rozwinięte. Silne, dobrze wyposażone przetwornie mleczarskie funkcjonują w miastach wojewódzkich oraz w tych miejscowościach, gdzie produkuje się więcej mleka (np. Komo).

Region Centralny obejmuje województwa: kijowskie, czerkaskie, zytomierskie, czernihowskie, winnickie, chmielnickie. W tych województwach obsada krów była większa niż średnio na Ukrainie. W 2006 roku wahała się od 8 krów na 100 ha użytków rolnych w woj. kijowskim do 14,3 w zytomierskim. Region znajduje się w strefie Lasostepu oraz Polesia, posiada bardzo dobre warunki do produkcji taniego mleka. Udział regionu w produkcji mleka wynosił 30% w 2002 roku i 34,1% w 2006 roku. Dobrze rozwinięte gospodarstwa farmerskie zdolne są dostarczać duże partie mleka wysokiej jakości. W tym regionie zlokalizowana jest największa liczba zmodernizowanych przetworni będących liderami.

Rysunek 2. Regiony produkcji mleka na Ukrainie
Źródło: opracowanie własne.

Region Nadnieprzański obejmuje województwa: dnepropetrowskie, zaporoskie, kirowogradzkie, połtawskie. Region znajduje się w strefie Lasostepu i Stepu, a obsada krów jest niższa niż przeciętnie na Ukrainie. Udział regionu w produkcji mleka wynosił 14,3% (2002 rok) i 11,4% (2006 rok), dobrze rozwijają się tu gospodarstwa farmerskie oraz jest dobrze rozwinięte przetwórstwo mleka. W regionie Centralnym i Nadnieprzańskim znajduje się duża liczba konsumentów, w tym najbardziej zamożnych (poziom bezrobocia w poszczególnych województwach jest niższy niż przeciętnie na Ukrainie, a dochód na jedną osobę wyższy).

Region Wschodni obejmuje województwa: sumskie, charkowskie, ługańskie i donieckie. Udział regionu w produkcji mleka wynosił 14,7% w 2002 roku i 14,1% w 2006 roku. Charakteryzuje go mniejsza obsada krów na 100 ha użytków rolnych niż przeciętna na Ukrainie. W 2006 roku jednak w woj. sumskim obsada krów na 100 ha użytków rolnych wynosiła 9,48, co było o 0,3% więcej niż przeciętna na Ukrainie. Dysponuje dużym zasobem gospodarstw farmerskich oraz dobrze zorganizowanymi mleczarniami w miastach wojewódzkich. W województwie ługańskim i donieckim znajduje się uprzemysłowiona strefa, gdzie jest zanieczyszczone środowisko naturalne, a pasze są niskiej jakości. W województwach: charkowskim i sumskim są lepsze warunki do produkcji mleka. W Regionie Wschodnim dobrze rozwija się eksport artykułów mleczarskich do Rosji oraz WNP. Funkcjonują tu duże wyspecjalizowane hurtownie – magazyny, do których z całej Ukrainy dostarczane są produkty mleczne przeznaczone na eksport.

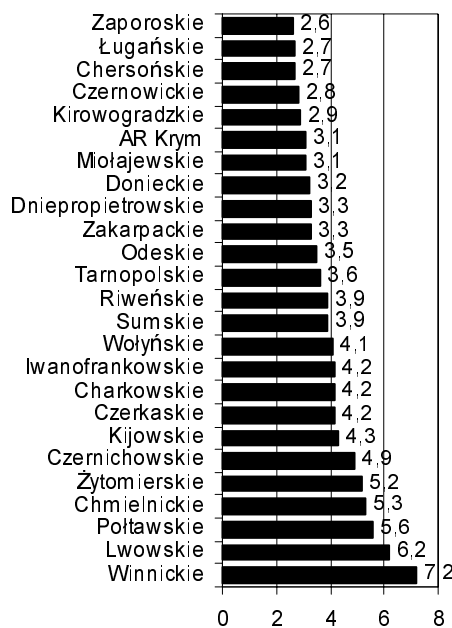
Region Południowy obejmuje województwa: odeskie, mikołajewskie i chersońskie oraz republikę autonomiczną Krym (strefa Stepu). W tym regionie jest najmniejsza na Ukrainie obsada krów na 100 ha użytków rolnych. Udział regionu w produkcji mleka wynosił 13,6% (2002 rok) i 12,3% (2006 rok). W tym regionie warunki nie sprzyjają produkcji mleka ze względu na brak wody. W województwie odeskim oraz mikołajewskim dobrze rozwinięte są gospodarstwa farmerskie oraz mleczarnie, na przykład Laktalis-Ukraina.

Można przewidywać, że na Ukrainie największa koncentracja i produkcja mleka będzie w Regionach Centralnym, Naddnieprzańskim oraz Zachodnim. W Regionie Centralnym i Naddnieprzańskim będą dominować największe gospodarstwa oraz mleczarnie, ponieważ te regiony mają największe możliwości produkcji tanich pasz. Tu koncentruje się produkcja gospodarstw farmerskich, zdolnych do dostarczania dużych partii mleka wysokiej jakości. W Regionach Centralnym i Naddnieprzańskim dobrze rozwinięty jest przemysł mleczarski oraz większa liczba zamożniejszych konsumentów. Dobrze będzie rozwijało się mleczarstwo w Regionie Zachodnim, gdzie są sprzyjające warunki naturalne oraz społeczno-kulturowe dla rozwoju gospodarstw chłopskich i farmerskich. Mleczarstwo słabiej będzie rozwijało się w regionach Wschodnim i Południowym.

Ze względu na cechy wspólne niektórych województw, ukraińscy specjaliści zaproponowali podział województw Ukrainy na 3 grupy:

- 1 grupa, to województwa zaspokajające potrzeby wewnętrzne w produkcji i przetworstwie mleka oraz mogące sprzedawać za granicę – winnickie, wołyńskie, żytomierskie, kirowogradzkie, lwowskie, połtawskie, riweńskie, sumskie, tarnopolskie, chmielnickie, czerkaskie, czernichowskie,
- 2 grupa, to województwa zaspokajające tylko potrzeby wewnętrzne w produkcji i przetworstwie mleka – iwanofrankowskie, zakarpacie, mikołajewskie, chersońskie, czernowickie,
- 3 grupa, to województwa które nie mogą zaspokoić potrzeb wewnętrznych – kijowskie, donieckie, ługańskie, dnipropropetrowskie, zaporoskie, charkowskie, odeskie. Do tych województw, jak i na Krym odpowiednia ilość produktów mlecznych musi być dostarczona [Praca zbiorowa 2008].

W 2008 roku zmniejszyła się produkcja mleka w 21 województwach, najwyższe tempo spadku produkcji mleka było w województwach: odeskim (o 11%), lwowskim (o 10%), ługańskim (o 9%), donieckim, dnipropropetrowskim oraz iwanofrankowskim (o 8%). Wyższy poziom produkcji w porównaniu do 2007 roku osiągnięto w województwach: winnickim (o 1,2%), charkowskim (o 0,4%), czernichowskim (o 0,3%) oraz w republice autonomicznej Krym [Derżkomstat 2008].

Rysunek 3. Ranking województw pod względem udziału produkcji mleka na Ukrainie w 2008 roku

Źródło: www.molprom.com.ua

CHARAKTERYSTYKA UKRAIŃSKICH GOSPODARSTW MLECZNYCH

W 2008 roku ogólna liczba krów na Ukrainie zmniejszyła się o 58,9% w porównaniu do roku 2000, głównie na skutek redukcji pogłowia w gospodarstwach farmerskich, gdzie zanotowano zmniejszenie o 66,5%. W tym czasie zmniejszyła się też krajowa produkcja mleka o 7,1%. Wydajność mleczna krów, od 2002 roku, stopniowo zaczęła rosnąć. Niepokojącym zjawiskiem jest, że w niektórych województwach w 2008 roku, w gospodarstwach farmerskich, następowało zmniejszenie przeciętnej wydajności mlecznej krów. Należały do nich następujące województwa: zakarpacie (o 13%), żytomierskie (o 5%), zaporoskie (o 3%) oraz tarnopolskie (o 1%). Najwyższą przeciętną wydajność mleczną krów, w 2008 roku na Ukrainie, osiągnięto w gospodarstwach farmerskich w województwach: kijowskim (4539 kg), czerkaskim (4226 kg), połtawskim (3951 kg), dnipropropetrowskim (3882 kg), donieckim (3846 kg) oraz charkowskim (3837 kg).

Gospodarstwa farmerskie na Ukrainie, w latach 2000-2008 zmniejszyły swój udział w krajowej produkcji mleka z 28 do 17%. Podstawową przyczyną kryzysu gospodarstw farmerskich był nieracjonalny system organizacji i zarządzania, a także zbyt długi proces prywatyzacji, który doprowadził te gospodarstwa do ruiny. Grupowanie gospodarstw farmerskich według liczby krów wskazuje, że trwa w nich redukcja pogłowia krów oraz maleje przeciętna wielkość stada. W roku 2002 przeciętna liczba krów w stadzie gospodarstw farmerskich wynosiła 129 sztuk, w 2006 roku było to 126 sztuk. W roku 2002 i 2006 najwięcej było gospodarstw posiadających do 49 krów. W latach 2002-2006 zmniejszyła się liczba gospodarstw utrzymujących 500-999 krów oraz 1000-1499 krów. Można zaobserwować, że w 2006 w porównaniu do 2002 roku, zwiększyła się liczba gospodarstw utrzymujących ponad 1500 krów z 4 do 9. W analizowanym okresie wiele gospodarstw farmerskich wycofało się z produkcji mleka na rzecz bardziej opłacalnej, mniej kapitałochłonnej i mniej pracochłonnej produkcji roślinnej. Na rynku mleka pozostali najsilniejsi producenci, mający umiejętności zarządzania, zdolności do innowacji i skłonności do ryzyka. Towarowość gospodarstw farmerskich w 2002-2007 wahała się w granicach ok. 55- 85%.

Głównymi producentami mleka na Ukrainie są gospodarstwa chłopskie, ich udział w globalnej produkcji mleka w 2008 roku wynosił ponad 82%. Przeciętne, gospodarstwo chłopskie na Ukrainie utrzymuje 1-2 krowy. Jest mało konkurencyjne ze względu na małą skalę produkcji,

Tabela 2. Liczba i struktura produkcji mleka w gospodarstwach farmerskich na Ukrainie w zależności od pogłowia utrzymywanych krów w stadzie (stan na 1.01.2007)

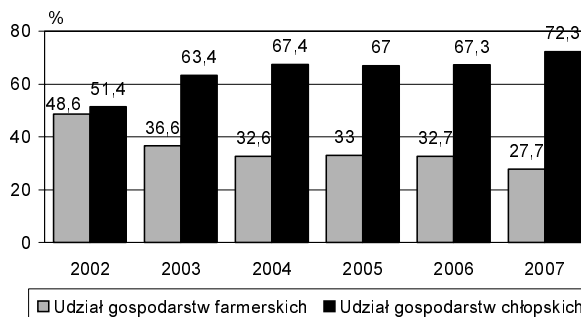
Liczba krów w stadzie	Liczba gospodarstw		Liczba krów		Produkcja mleka	
	sztuk	%	tys. sztuk	%	tys. ton	%
Do 10	1295	21,5	5,7	0,7	17,0	0,7
11-20	517	8,5	7,9	1,1	20,4	0,9
21-49	866	14,4	28,9	3,8	63,5	2,7
50-99	969	16,0	68,7	9,0	152,9	6,5
100-199	1118	18,5	155,6	20,4	395,9	17,0
200-299	524	8,7	123,4	16,1	351,5	15,1
300-399	328	5,4	110,4	14,4	346,4	14,8
400-499	165	2,7	71,6	9,4	237,9	10,2
500-999	230	3,8	148,1	19,4	551,9	23,6
1000-1499	22	0,4	25,8	3,4	127,7	5,5
Powyżej 1500	9	0,1	17,7	2,3	69,3	3,0
Razem	6043	100,0	763,8	100,0	2334,4	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Derżkomstatu Ukrainy.

niską jakość produkowanego mleka oraz małą towarowość. Według danych statystycznych towarowość gospodarstw chłopskich, w latach 2002-2007 wahała się w granicach 18-43%.

Ważnym problemem, większości ukraińskich producentów mleka, szczególnie gospodarstw chłopskich, jest spełnianie standardów jakościowych. Według norm unijnych mleko nie powinno mieć bezpośredniego kontaktu z człowiekiem w całym procesie produkcji, poczynając od

dojenia aż do bram mleczarni. Na Ukrainie, ze względu na prowadzenie doju ręcznego w większości gospodarstw chłopskich, spełnienie tego wymagania staje się trudne. Ponadto, mleko powinno być schłodzone do odpowiedniej temperatury, co wymaga stosowania specjalnych chłodziarek. To także jest trudne do realizowania w gospodarstwach chłopskich na Ukrainie. W gospodarstwach farmerskich, sytuacja w tym zakresie przedstawia się nieco lepiej. W 2006 roku, około 15% mleka skupowanego z tych gospodarstw spełniało najwyższe wymagania jakościowe [Praca zbiorowa 2008].

Rysunek 4. Struktura gospodarstw (chłopskich i farmerskich) w sprzedaży mleka do przemysłu mleczarskiego w latach 2002-2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Derżkomstatu Ukrainy.

CHARAKTERYSTYKA UKRAIŃSKIEGO PRZETWÓRSTWA MLEKA

Przetwórstwem mleka na Ukrainie w 2008 roku zajmowało się około 300 mleczarni. Liczba dużych oraz średnich przetwórci mleka na Ukrainie w latach 2003-2008 zmalała o 26% (z 408 do 300 podmiotów). Według ekspertów liczba zakładów przetwórczych będzie nadal stopniowo maleć [www.ukranews.com]. W 2009 roku przewiduje się zmniejszenie tej liczby o kolejne 20-25% na skutek rosnącej konkurencji na rynku mleka surowego, malejącego popytu na produkty mleczarskie, rosnących wymagań handlu w stosunku do przetwórstwa. Ostra konkurencja na rynku mleka i artykułów mlecznych w 2009 roku doprowadzi do zamknięcia wielu małych i średnich firm. Według analityków blisko 61% rynku mleka spożywczego pełnego w 2007 roku należało do małych firm, a druga część rynku rozdysponowana była pomiędzy liderów takich, jak: Unimilk-Ukraina (9,9%), Wimm-Bill-Dan (8,5%), Milkiland-Ukraina (6,2%), Laktalis – Ukraina (5,8%), Zapadnaja Molocznaja Grupa (4,7%), Molocznaja kompanija „Galiczina” (3,8%). Obserwuje się ciągły proces koncentracji mleczarni, głównie przez wykup udziałów słabszych mleczarni przez największe firmy. Koncentracja w branży następuje też na skutek tworzenia grup strategicznych oraz aliansów. Na przykład, grupy firm, które weszły do pierwszej piętnastki liderów na rynku w 2005 roku to: Awal, Gadjacz-Szyszaky, Herkules, Rejnford, Ukrprodukt. Według analityków, w 2005 roku liderzy z piętnastki mieli około 45% udział w krajowym rynku artykułów mleczarskich [Rybak 2005], w porównaniu do 37% w 2003 r. [Shevelova 2004]. Obserwuje się pewne tendencje wzmocnienia pozycji ukraińskich firm (Milkiland, Junimilk), które były w pierwszej piątce liderów w 2007 roku, w porównaniu z pozycją rosyjskich korporacji transnarodowych, takich jak: Galakton i Wimm-Bill-Dan oraz

francuskiej Laktalis. Szacuje się, że w 2008 roku pierwsza „dziesiątka” mleczarni kontrolowała około 50% rynku. W ostatnim okresie na Ukrainie umocniła się pozycja znanych marek handlowych, chociaż działa również wielu niemarkowych tanich lokalnych producentów.

Na sytuację na ukraińskim rynku ma wpływ aktywność firm zagranicznych. Próbuje one sprzedawać nadmiar swoich towarów na rynku ukraińskim. Pojawiają się produkty z Polski, Austrii, Danii i Niemiec. Można zauważyć, że na rynku artykułów mlecznych umacnia się pozycja kapitału rosyjskiego i coraz mniejszy jest udział małych firm ukraińskich. Rosyjskie firmy dążą do zakładania na Ukrainie filii swoich przedsiębiorstw lub tworzenia własnych firm. Na przykład, rosyjska „Junimilk International” skupiająca 12 mleczarni w Rosji i będąca drugim co do wielkości producentem wyrobów mlecznych zainwestowała w swoją filię – holding „Junimilk Ukraina”, w skład którego wchodzi grupa „Galakton” i korporacja „Fanni”. Zakład „Fanni” produkuje 45 rodzajów produktów mlecznych. Kijowski zakład „Galakton” został utworzony przez Rosjan w 2002 roku i kontroluje 13% rynku, a jego obrót wynosi około 80 mln USD.

Tabela 3. Bilans mleka i wyrobów mlecznych na Ukrainie w latach 2000-2008 [tys. ton mleka]

Wyszczególnienie	Wielkości w roku								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Produkcja mleka	12658	13444	14142	13661	13710	13714	13287	12262	11762
Zmiana zapasów	-394	-338	315	-106	-360	27	174	-72	0
Import	50	100	59	74	80	112	150	199	240
Razem	13102	13882	13886	13841	14150	13799	13263	12533	12002
Eksport	1100	1900	925	1145	2126	1901	950	939	1386
Zużycie na pasze	2203	1990	2092	1863	1296	1270	1326	1141	1100
Straty	10	5	10	6	3	3	7	5	0
Spożycie	9789	9987	10859	10827	10725	10625	10980	10448	9516
Spożycie na osobę [kg]	199,1	205,2	225,3	226,4	226,0	225,6	234,7	224,6	206,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Derżkomstatu Ukrainy.

Ważnym konkurentem „Junimilk Ukraina” jest grupa „Wimm-Bill-Dan”, która kontroluje 8,5% ukraińskiego rynku wyrobów mlecznych. W ostatnim okresie nasiliła się konkurencja pomiędzy producentami o rynek zbytu. Środek ciężkości tej konkurencji przemieścił się ze stolicy do regionów. Wiele dużych firm w regionach upatruje rezerw rozszerzenia swojej obecności na rynku ukraińskim. W wyniku konsolidacji firm „Fanni” i „Galakton” holding „Junimilk” umocnił swoją dominację w regionach: Centralnym i Naddnieprzańskim. W regionie zachodnim liderem jest „Kowel-Mołoko”, we wschodnim – „Charkowski Kombinat Mleczny”, wchodzący w skład „Wimm-Bill-Dan”, w regionie południowym – „Laktalis Ukraina” i „Fanni”. Dużą rolę na ukraińskim rynku mlecznym odgrywają też firmy średniej wielkości.

Zwiększenie produkcji oraz sprzedaży produktów przemysłu mlecznego obserwuje się od 2001 roku (tylko w 2008 roku produkcja zmniejszyła się w porównaniu do 2007 roku o 25,7%). Jednym z kierunków strategicznych rozwoju ukraińskiej branży mleczarstwa jest zwiększenie ilości mleka przerabianego przez mleczarnie. W 2007 roku było to zaledwie 48%. Dąży się do zwiększenia popytu wewnętrznego oraz eksportu.

HANDEL ZAGRANICZNY PRZETWORAMI MLECZNYMI NA UKRAINIE

Doświadczenia krajów, które mają duży udział artykułów mlecznych w eksporcie (Holandia, Irlandia, Francja i Szwajcaria) wskazują na to, że dzięki dobrze rozwiniętym ogniwom przemysłu mlecznego oraz kanałom dystrybucji krajowym oraz eksportowym, zbudowały one silne rolnictwo i właściwy model społeczeństwa [Pluta 1999]. Pozytywnym zjawiskiem było zwiększenie eksportu artykułów mlecznych na Ukrainie w latach 2004-2008, szczególnie dotyczyło to serów, których eksport w roku 2008 wzrósł o 31,7% w porównaniu z rokiem 2004. W latach 2004-2008 zmieniła się struktura eksportu. Według danych statystycznych w roku 2004 udział masła wynosił – 14,3%, mleka kondensowanego i śmietanki kondensowanej – 35,3%, serów – 49,6%, innych produktów – 0,8%. W roku 2008 udział mleka kondensowanego i śmietanki kondensowanej – 34,3%, masła – 3,3%, serów – 59,0%, innych produktów – 3,4%. Zaznaczyć należy, że eksport ukraińskich artykułów mlecznych odbywa się bez subsydiowania. Wartość oferty eksportowej w 2008 roku zmniejszyła się o 3,4% w stosunku do 2007 roku i wynosiła 573 462,5 tys. USD (tab. 4).

Tabela 4. Saldo handlu zagranicznego na Ukrainie w latach 2004-2008

Lata	Eksport		Import		Saldo	
	Wartość [tys. USD]	Wskaźnik zmian [rok poprzedni = 100%]	Wartość [tys. USD]	Wskaźnik zmian [rok poprzedni = 100%]	Wartość [tys. USD]	Wskaźnik zmian [rok poprzedni = 100%]
2004	438 418,3	-	25 577,7	-	412840,6	-
2005	545 059,2	124,3	41 249,1	161,3	50 3810,1	122,0
2006	1 982 778,5	363,8	61 363,6	148,8	1 921 414,9	381,4
2007	593 584,0	29,9	88 630,2	144,4	504 953,8	26,3
2008	573 462,5	96,6	90 360,0	102,0	483 102,5	95,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Derżkomstatu Ukrainy.

Import nie odgrywał znaczącej roli na rynku mleka Ukrainy. Nastąpiło jednak zwiększenie udziału importu serów (z 26,2% w 2004 roku do 52,2% w 2008 roku), masła (z 0,2% w roku 2004 do 2,2% w roku 2008), mleka kondensowanego i śmietanki kondensowanej (z 0,3% w roku 2004 do 1,6% w roku 2008). Wartość oferty importowej w 2008 zwiększyła się o 1,9% w stosunku do 2007 roku i wynosiła 90 360 tys. USD.

Wzrost wielkości produkcji artykułów mlecznych w 2004 roku w dużej mierze miał eksportową orientację, ponieważ ponad 30% wyprodukowanych przetworów mlecznych (w ekwiwalencie wartościowym) zostało wyeksportowane. Sprzyjała temu dobra koniunktura rynkowa na światowym rynku.

Eksport ukraińskich artykułów mlecznych, w ekwiwalencie mleka, w 2008 roku wyniósł 722,3 tys. ton, w tym do Rosji 368,6 tys. ton [www.ukranews.com]. Najbardziej eksportowym produktem w ostatnich latach były sery.

Tabela 5. Prognoza produkcji i eksportu wyrobów mlecznych na Ukrainie w 2009 roku [tys. t]

Wyszczególnienie	Produkcja	Eksport	Import
Masło	88	7	-
Sery	260	70	11
Odtłuszczone mleko w proszku	58	30	-
Pełne mleko w proszku	37	19	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Derżkomstatu Ukrainy.

Według prognoz na 2009 rok, Ukraina wejdzie do piątki głównych eksporterów produktów mlecznych [www.proagro.com.ua]. Łączny eksport podstawowych produktów mlecznych z Ukrainy (sery, masło, pełne mleko w proszku i odtłuszczone mleko w proszku) będzie wynosił blisko 126,0 tys. ton, co stanowi 2,4 mln ton w ekwiwalencie mleka surowego (tab. 5). W 2009 roku, mimo spadku globalnej produkcji mleka na Ukrainie (produkcja szacowana jest na 10,4 mln ton mleka surowego), występowała będzie wyraźna nadwyżka produkcji nad spożyciem wewnętrznym. Roczne zapotrzebowanie na mleko płynne na Ukrainie wynosi około 2,1 mln ton. W 2009 roku produkcja będzie większa o około 443,0 tys. ton w ekwiwalencie mleka. Produkcja pełnego mleka w proszku i odtłuszczonego mleka w proszku będzie dwa razy większa od wewnętrznych potrzeb Ukrainy, natomiast produkcja serów prawie o 30%.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

1. Na Ukrainie od 2000 roku produkcja i spożycie mleka zaczęły stopniowo rosnąć (po wyraźnym zmniejszeniu w latach dziewięćdziesiątych) i w 2002 roku osiągnęły najwyższy poziom. W kolejnych latach nastąpiło nieznaczne zmniejszenie produkcji mleka. W 2008 roku wyprodukowano 11,8 mln ton mleka, co było o 7,1% niższe w porównaniu do produkcji w 2000 roku. W 2009 roku przewiduje się kolejne nieznaczne zmniejszenie produkcji mleka.
2. Na Ukrainie, produkcja mleka opiera się o gospodarstwa chłopskie, których udział w globalnej produkcji mleka w 2008 roku wynosił ponad 82%. Są to gospodarstwa przeciętnie utrzymujące 1-2 krowy, prowadzące produkcję głównie na samozaopatrzenie. W gospodarstwach farmerskich (towarowych), zmniejsza się produkcja mleka. Zastępowana jest ona mniej kapitałochłonna i pracochłonna produkcją roślinną. Problemem w rozwoju gospodarstw chłopskich jest brak majątku niezbędnego do rozszerzenia produkcji mleka. Konieczne jest zwiększenie aktywizacji procesu integracji gospodarstw chłopskich w kierunku koncentracji produkcji.
3. Przetwórstwem mleka na Ukrainie w 2008 roku zajmowało się około 300 mleczarni i było to o 108 mniej w stosunku do 2003 roku. Dominują koncerny zagraniczne. Szczególnie umacnia się pozycja kapitału rosyjskiego i coraz mniejszy jest udział małych firm ukraińskich. Rosyjskie firmy dążą do zakładania na Ukrainie filii swoich przedsiębiorstw lub tworzenia nowych firm.
4. Ze względu na małą siłę nabywczą konsumentów na Ukrainie, rozwój sektora mlecznego hamuje niski poziom popytu wewnętrznego.
5. Niskie spożycie wewnętrzne powoduje, że Ukraina jest eksporterem netto produktów mlecznych. Szacuje się, że w 2009 roku Ukraina wejdzie do piątki głównych eksporterów produktów mlecznych na świecie. Głównym produktem eksportowym Ukrainy, spośród produktów mlecznych, są sery. W 2008 roku, w strukturze asortymentowej eksportu, ich udział wynosił 59%. Szacuje się, że będzie nadal utrzymywany ten kierunek.
6. Lata 2006-2008 wskazują, że dla ukraińskich eksporterów bardziej dostępnym rynkiem jest rynek wschodni (Rosja i kraje byłego WNP). Wynika to z mniejszych wymagań jakościowych i społeczeństwo dysponuje niższą siłą nabywczą.
7. W przyszłości ze względu na dopływ wysokiej jakości artykułów z rynków zachodnich można przewidywać wzrost wymagań jakościowych rynków wschodnich.

LITERATURA

- Antonenko T. 2009: Pro moloko w Ukraini i w switi. *Mołoczna Promysłowiść*, 1.
Derżkomstat. 2008: www.ukrstat.gov.ua.
Experts: 20-25% Dairies To Be Shut Down In 2009: <http://www.ukranews.com/eng/article/181152.html>.
Nowyny 2009: Monitoryng rozwytku mołocznoji gałuzi Ukrainy <http://www.molprom.com.ua/news.php?lang=ua&date=20090211>.
Pluta A. 1999: Główne problemy branży mleczarskiej związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Część 1. *Przegląd Mleczarski*, 3, s. 83-86.
Praca zbiorowa. 2008: Mołoczna ta mołokopererobna promysłowiść. Ukraińskij klub agrarnego biznesu. Logos, Kijów.
Prognoz ekspertow. V 2009: Ukraina wojdet w piaterku mirowych eksporterow mołocznoj produkcii. <http://www.proagro.com.ua/art/4028054.html>.
Rybak S. 2005: Majże Jewrostandarty. *Agroperspektywa*, 7.
Shevelova S. 2004: Zdolność konkurencyjna sektora mleczarskiego Ukrainy z uwzględnieniem doświadczeń Polski. Wyd. SGGW, Warszawa.

Nataliya Sulyma, Andrzej Parzonko

DIRECTIONS FOR CHANGE OF THE UKRAINIAN DAIRY MARKET

Summary

The article focuses on the Ukrainian dairy market and is analyzing and outlining the tendencies for change that has been evident in the years 2000-2008. It shows that milk production tends to stabilizing after the noticeably decrease since 1990th. The Ukrainian dairy industry continues to rely on Ukrainian households for supplying the majority of raw milk. Currently 1-2 of dairy cows are kept in private households. Some agricultural farmers gave up their livestock breeding business and started with crop production. The process of milk processing sector concentration is taken place (mainly as a result of foreign ownership alliances building). The export of dairy products from Ukraine (mainly the export of cheese) has been growing over the 2000-2008. It is expected that in 2009 Ukraine will take the 5-th place among the most important exporters of milk products in the world.

Adres do korespondencji:

dr inż. Andrzej Parzonko

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

tel. (0 22) 593 42 21

e-mail: andrzej_parzonko@sggw.pl